

УДК 159.9:316

Башлій А.Г.

студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна є одним із найпотужніших чинників, що впливають на особистісний розвиток та соціальні установки людини. Молодь, як найуразливіша категорія населення, особливо піддається впливу воєнних подій, що зумовлює зміни в особистісних якостях, світогляді та гендерних стереотипах.

Вперше, в науковий обіг поняття стереотипу було введено Уолтером Ліппманом в праці «Суспільна думка», де стереотип розглядається як спрощене уявлення, яке не відображає особистий досвід людини [7]. Тема гендерних стереотипів набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли суспільні процеси значно прискорюються та змінюються. Гендерні уявлення, що існували протягом тривалого часу як частина культурного та соціального простору, не лише зберігаються, але й трансформуються під впливом нових реалій. Стереотипи, які закладені в суспільну свідомість, стають більш помітними в кризових ситуаціях, зокрема під час війни, коли відбувається переоцінка ролей, функцій і очікувань щодо жінок і чоловіків.

Дослідження в Україні на гендерну тематику набули популярності наприкінці ХХ століття, тобто в перехідний період становлення демократії, формування відкритого суспільства та переходу до ринкової економіки. Фахівці багатьох наукових дисциплін (філософії, права, соціології, психології, педагогіки, економіки праці, демографії тощо) з різних точок зору аналізують багато-аспектну проблему гендеру та його зв'язки з іншими чинниками соціально-економічного життя. У дослідженнях С. Бем, Т.В. Говорун,

М. Кіммела, І.С. Кльоциної, О.В. Мітіної, В.В. Москаленко та С.М. Оксамитної гендерні стереотипи розглядаються як сформовані культурним контекстом, узагальнені та стабільні уявлення про типові риси поведінки та характеру чоловіків і жінок, які супроводжуються емоційною оцінкою.

У вітчизняній науці гендерній проблематиці присвячені праці таких вчених, як В. Агеєва, В. Близнюк, В. Гайденок, Т. Говорун, І. Головашенко, П. Горностай, Л. Заграй, О. Кікінежді, О. Кісь, В. Кравець, Н. Лавриненко, М. Маєрчик, Л. Малес, Т. Мельник, В. Москаленко, С. Оксамитна, О. Плахотнік, Ю. Саєнко, М. Скорик, М. Ткалич, О. Фоменко, О. Чуйко, Г. Ярманова та інші. Гендерні стереотипи формуються під впливом історичних, культурних та соціальних чинників, і в умовах війни вони можуть як посилюватися, так і трансформуватися. Радянська ментальність закріпила патріархальні цінності та уявлення XIX століття. Події, що відбувалися в західних суспільствах, зокрема етапи сексуальної революції, зміни у становищі жінок, їхня активна участь у різних сферах життя, а також акцент на необхідності відмови від агресії та насильства як основних рис чоловічої ідентичності, визнання гендерної рівності на правовому рівні та переосмислення ролей у родині, майже не вплинули на українську культуру [1].

У пострадянській Україні спостерігається, з одного боку, активне просування ідеї так званого "українського домашнього матріархату", що знайшла своє символічне вираження в образі Берегині. З іншого боку, існує безліч невирішених проблем, що стосуються сучасного українського жіноцтва — від домашнього насильства до торгівлі жінками в сексуальне рабство, від дискримінації на ринку праці до їх маргіналізації в політичному житті. Жінок в Україні часто вчать сприймати сімейно-побутові обов'язки як прояв їх особливих прав та обов'язків у родині [4].

Сучасна теорія гендеру доводить, що суспільні відмінності між чоловіками та жінками не мають біологічного походження, не є одвічно даними, а лише набутими, приписаними індивідові суспільством. Ця ідея найкраще висловлена у знайомій сентенції Сімони де Бовуар: "Жінкою не народжуються, жінкою стають". Сучасні гендерні дослідження головну увагу зосереджують не стільки на проявах гендеру, скільки на механізмах його відтворення. Серед історичних дисциплін з'явилась нова галузь — історична андрологія (як відповідь на розгортання історичної фемінології 80-х рр.). Відтак зроблено вагомий крок до становлення справді гендерної історії — історії взаємин статей, чи то історії розвитку гендерної системи. Гендерну систему слід розглядати не лише як ідеї та інститути, але й як поведінку індивідів й усі види комунікативної інтеракції [3].

Наразі спостерігається відхід від традиційних гендерних ролей і перехід до егалітарної моделі стосунків. Все більше жінок реалізують себе у професійній сфері, чоловіки беруть активнішу участь у вихованні дітей і веденні

домашнього господарства. Цьому сприяють процеси глобалізації, емансипації, зростання освітнього рівня жінок. Водночас, традиційні гендерні установки досі зберігають свій вплив. Значна частина населення продовжує дотримуватися патріархальних поглядів на розподіл сімейних ролей. У багатьох сім'ях жінки несуть основний тягар домашніх обов'язків, навіть працюючи нарівні з чоловіком [5].

В умовах сучасної трансформації суспільства відбувається подальша зміна гендерних стереотипів та гендерних ролей. Усе більше жінок відмовляються від традиційно приписаних їм гендерних ролей і опановують нові соціальні сфери й відповідні соціальні ролі. Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої жінки, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті [6].

Дослідження ролі військовослужбовиць у російсько-українській війні має ключове значення з кількох причин: – визнання їх внеску: не зважаючи на гендерні стереотипи та упередження, багато жінок взяли активну участь у бойових діях, виконанні завдань бойового забезпечення, наданні медичної допомоги та у виконанні інших важливих завдань бойової служби. Їхній вклад заслуговує на визнання та повагу; – боротьба з упередженнями: військова служба та, зокрема, участь у бойових діях часто вважаються «чоловічою» справою.

BBC Media Action дослідило вплив війни на гендерні ролі в Україні, опитавши 1700 жінок, включаючи 200 на окупованих територіях. Найбільше постраждали молоді та переміщені жінки, які відчувають сильний тиск у прийнятті сімейних рішень. Соціальні медіа, зокрема Telegram, — головне джерело новин, але за практичною допомогою жінки звертаються до близьких. Попри зростаючу участь жінок у війні, зберігаються консервативні стереотипи — жінок часто сприймають як «берегинь». Автори дослідження наголошують на ролі медіа у зміні наративів: необхідно показувати жінок у нетрадиційних ролях і забезпечити гендерний баланс у висвітленні [2].

У зв'язку з цим особливо важливо простежити зміни у сфері гендерної ідентичності молоді, яка є соціально активною групою і водночас вразливою до зовнішніх впливів. Дослідження цих змін дозволить краще зрозуміти напрям і характер соціальних трансформацій, а також сприятиме розробці ефективних механізмів подолання дискримінації та гендерної упередженості.

Формування демократичного суспільства в Україні, що сьогодні переживає складний і водночас визначальний історичний період, вимагає усвідомлення ролі гендерної рівності як одного з фундаментальних принципів. Тому вивчення гендерних стереотипів у воєнний час є не лише науково значущим, а й соціально необхідним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. П. Українська гендерна культурологія / В. П. Агеєва // Основи теорії гендеру : підручник / за ред. О. І. Татарова. – Київ : К.І.С, 2004. – С. 255–268.
2. BBC Media Action. BBC дослідила зміну гендерних ролей в Україні під час війни [Електронний ресурс] // Detector Media. – 2023. – 15 вересня. – Режим доступу: <https://cs.detector.media/community/texts/185649/2023-09-15-bbc-doslidyla-zminu-gendernykh-roley-v-ukraini-pid-chas-viyny>
3. Кісь О. Гендерні студії в Україні: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / О. Кісь // Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 2000. – № 17. – Режим доступу: <https://www.ji.lviv.ua/n17texts/o-kis1.htm>
4. Кісь О. У суспільстві домінують дві моделі жіночності [Електронний ресурс] / О. Кісь // Zaxid.net. – 2008. – Режим доступу: <https://zaxid.net/news/>
5. Лаврінченко Н. Динаміка гендерної нерівності в сучасній Україні / Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару „Жінки в політиці: міжнародний досвід для України”, Київ, НаУКМА. – 7 жовтня 2005 року. – К.: Атіка, 2006. – С. 137.
6. Литвинчук О. В. Вплив гендерних стереотипів на формування ідентичності жінки [Електронний ресурс] / О. В. Литвинчук // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2017. – Вип. 16. – С. 61–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2017_16_19
7. Самкова О. Соціальні стереотипи та стереотипізація: аналіз сучасних теоретичних підходів / О. Самкова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2013. – № 1. – С. 68–71.